

ДУАЛІЗМ У ТЕОРЕТИЧНОМУ РОЗУМІННІ КРЕДИТУ

Стаття присвячена розгляду дуалістичної сутності кредиту як фінансової послуги та як економічної категорії. На основі семантичного аналізу розглядаються емпіричний об'єкт та специфічні особливості дуалістичних складових кредиту та пропонуються їх уточнені визначення.

Ключові слова: КРЕДИТ, ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ, ДУАЛІЗМ, ЕМПІРИЧНИЙ ОБ'ЄКТ, КРЕДИТ ЯК ФІНАНСОВА ПОСЛУГА, ВОЛАТИЛЬНІСТЬ

The article is devoted to consideration of dualistic essence of credit as financial service and as an economic category. An empiric object and specific features of dualistic constituents of credit is examined on the basis of semantic interpretation and offered them the specified determinations.

Keywords: CREDIT, ECONOMIC CATEGORY, DUALISM, EMPIRIC OBJECT, CREDIT AS FINANCIAL SERVICE, VOLATIL'NIST'

Постановка проблеми. Кредит є важливою категорією ринкової економіки, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства. Кредит завжди був і залишається важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва. Потреба в розширенні виробництва при недостатці нагромаджених власних коштів, свідчить про те, що кредит необхідний вже функціонуючому суб'єкту господарювання, проте найбільше кредит необхідний для тих, хто планує організувати власну підприємницьку структуру, але відчуває брак капіталу. Така сама ситуація виникає і у сфері споживання, де кредит необхідний для фізичних осіб, потреби яких не завжди співпадають з наявними заощадженнями. вихідною основою будь-якого процесу економічного розвитку є утворення нової комбінації у використанні наявних у суспільстві виробничих ресурсів. Саме підприємцю відводиться основна роль в забезпеченні переміщення наявних ресурсів. Це переміщення здійснюється за допомогою кредиту. Лише на його основі стає можливим застосування наявного капіталу не у сфері, де його створено, а там, де він має більше всього шансів збільшити свою вартість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності кредиту загалом та кредитної діяльності комерційних банків зокрема присвячено велику

кількість праць сучасних науковців, таких як А. Н. Азрилян, М. А. Абрамова, Л. С. Александрова, Волохов В. І., В. П. Воронін, А. В. Демківський, М. Я. Дем'яненко, М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, В. Д. Лагутін, С. О. Маслова, С. Р. Моїсєєв, О. А. Опалов, О. П. Орлюк, О. Б. Стародубцева, Сомик А. В., Л. М. Худолій, С. П. Федосова тощо. Однак досить часто виникають розбіжності у інтерпретації поняття «кредит» як з теоретико-методологічної, так і з прикладної точок зору. Існуючі розбіжності відповідно обумовлюють певні труднощі в управлінні кредитною діяльністю суб'єктів господарювання та у формуванні методичного забезпечення оцінювання її ефективності.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначити дуальну сутність поняття кредиту та узагальнити теоретичні засади розуміння кредиту як фінансової послуги. Об'єктом дослідження є загальні закономірності прояву кредиту як економічної категорії та як фінансової послуги. Основним методичним підґрунтям стали методи абстрагування та формалізації, що дали змогу розвинути теоретичне розуміння сутності кредиту через розкриття його дуальності (як економічної категорії та як фінансової послуги) і уточнення змісту цих понять та їх властивостей.

Основні результати дослідження. Визначення категорії «кредит» у сучасній економічній літературі неоднозначні. У таблиці 1 представлено основні підходи сучасних вчених до трактування категорії «кредит». Зазначимо, що «кредит» розглядають як конкретну фінансову послугу та як економічну категорію. Дуалістичність змісту поняття «кредит» не є поодиноким випадком в економічній науці. Наприклад, поняття «бюджет» розглядають як фінансовий план, як економічну категорію та за матеріальним змістом. Однак в межах дуалістичного сприйняття кредиту існують певні протиріччя. «Кредит» як фінансову послугу визначають як: «позиковий капітал банку»; «надання грошових коштів, товарів, робіт, послуг» (тобто як процес); «надання грошової суми» (теж як процес); «надання грошової суми або цінного ліквідного активу»; «форму передачі у тимчасове користування коштів»; «позика у грошовій чи товарній формі».

Таблиця 1 – Основні підходи до інтерпретації поняття «кредит» у працях сучасних науковців

«Кредит» як фінансова послуга		«Кредит» як економічна категорія	
зміст поняття	автор, джерело	зміст поняття	автор, джерело
«...позиковий капітал банку в грошовій формі, що передається в тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості...»	М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій [4, с. 18]	«...форма руху позикового капіталу, який виражає економічні відносини між кредитором і позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення...»	В. Д. Лагутін [5, с. 14]
«...надання грошових коштів або товарів (робіт, послуг) на умовах подальшого повернення цих коштів або сплати наданих товарів (робіт, послуг) у встановлений термін, включаючи сплату відсотків за їх використання...»	В. П. Воронін, С. П. Федосова [2, с. 146]	«...економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу позиченої вартості, яка передається у тимчасове користування на умовах строковості...»	М. А. Абрамова, Л. С. Александрова [1, с. 298]
«...надання грошової суми або цінного ліквідного активу на умовах повернення, строковості і платності, в результаті чого виникають боргові зобов'язання...»	С. Р. Моїсєєв [7, с. 161-162]	«...економічні відносини між кредитором та позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення»	С. О. Маслова, О. А. Опалов [6, с. 87]
«...форма передачі у тимчасове користування коштів у грошовій або грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності...»	М. Я. Дем'яненко [11, с. 265-266]	«...це економічні відносини між юридичними та фізичними особами і державою з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і з виплатою відсотків»	М. І. Савлук [8, с. 444]
«...позика у грошовій чи товарній формі, що надається кредитором позичальнику на умовах зворотності, найчастіше із сплатою позичальнику відсотка за користування позикою...»	Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, О. Б. Стародубцева [9, с. 209]	«...суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів...»	А. В. Демківський [3, с. 285]
«...позика у грошовій чи товарній формі, що надається позичальнику на умовах зворотності, строковості, забезпеченості та платності...»	О. П. Орлюк та ін. [10, с. 212]	«...економічні відносини між юридичними, фізичними особами, державами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення, строковості та платності...»	О. П. Орлюк та ін. [10, с. 212]

Тобто емпіричним об'єктом поняття може бути процес, явище, форма явища. Зазначимо, що кредит не є процесом, оскільки кредитні відносини, маючи певну тривалість, можуть бути перервними. Кредит має свої власні форми, тому не може бути формою явища. Тим самим кредит можна визначити як явище, тобто визначенню кредиту більше відповідає поняття «фінансова послуга». Крім того, перше з визначень дає можливість припустити, що мова йде тільки про кредит, який лежить в основі формування пасивів банку, тоді як кредит проявляє себе і через активні операції. Система взаємозв'язків, що поєднує емпіричний об'єкт категорії з такими ж об'єктами інших категорій представлена зв'язками з поняттями «капітал у грошовій формі, грошово-натуральній формі, товарній формі» (рис. 1). Цей капітал може як передаватись, так і прийматись у тимчасове користування. Основні властивості, які характеризують емпіричний об'єкт поняття поділяються на дві групи – необхідні та додаткові умови виникнення.

До необхідних умов належать – зворотність (якщо кредит може бути як повернено, так і не повернено, то він перетворюється на трансферт), строковість (кредит надається на певний термін). До додаткових умов належать – платність, забезпеченість. Умова платності проявляється практично в усіх формах кредиту як фінансової послуги. Умова забезпеченості проявляється набагато рідше. Таким чином, якщо формувати поняття «кредит як фінансова послуга» із елементів (емпіричний об'єкт; основні зв'язки, що поєднують емпіричний об'єкт з іншими емпіричними об'єктами; властивості (умови), які характеризують емпіричний об'єкт), то воно матиме наступний вид: «Кредит – це фінансова послуга, що полягає у передачі у тимчасове користування капіталу у грошовій, грошово-натуральній, натуральній формі на умовах зворотності та строковості». Кредит як фінансова послуга має наступні властивості: дискретність, елементарність, суб'єктивно-об'єктивність, волатильність. Кредит є дискретним, оскільки кожна фінансова послуга існує відокремлено від інших. Кредит є елементарним, оскільки навіть при наданні складних форм кредиту окремі фінансові послуги не представляють собою систему, всередині них не виникають окремі елементи, поєднані зв'язками. Складні форми кредиту тільки можуть мати подвійну природу.

Рис. 1 – Порівняння понять «кредит як фінансова послуга» та «кредит як економічна категорія»

Кредит є суб'єктивно-об'єктивним, оскільки кредит як фінансова послуга виникає та реалізується між окремими суб'єктами та існує водночас об'єктивно. Кредит є волатильним, оскільки навіть при формальній незмінності його параметрів як фінансової послуги, фактично вони є рухомими, що обумовлюється як змінністю умов економічного середовища, так і змінністю суб'єктивного сприйняття кредиту.

Емпіричний об'єкт «кредиту як економічної категорії» визначають найчастіше як економічні відносини, що є цілком виправданим з огляду на те, що кредит є частиною фінансів, і відповідно, повинен мати такий же самий емпіричний об'єкт, як і фінанси. Визначення емпіричного об'єкту кредиту як «суспільних відносин», на нашу думку, є занадто широким, оскільки передбачає можливість врахування і таких відносин, які можуть не мати грошової чи навіть вартісної форми. Кредит як частина фінансів приймає участь у розподілі доданої вартості, проте цей розподіл для кредиту здійснюється переважно не у просторі, а у часі.

Тим самим «кредит як економічна категорія» співвідноситься з категорією фінансів як часткове із загальним, оскільки сукупність економічних відносин стосовно розподілу та перерозподілу для кредиту здійснюється у вужчому просторово-часовому континуумі, ніж для фінансів. Основні зв'язки, що поєднують категорію кредиту з категорією фінансів таким чином проявляються через категорію доданої вартості. Основною ознакою емпіричного об'єкту кредиту є зворотність відносин, оскільки сучасний розподіл доданої вартості передбачає її перерозподіл між реципієнтом і донором в майбутньому. Таким чином, можливим є дати наступне визначення кредиту як економічної категорії «Кредит – це економічні відносини стосовно розподілу та перерозподілу доданої вартості між її економічними суб'єктами у часі на засадах зворотності та строковості».

Властивості, що характеризують поняття кредиту як економічної категорії є наступними: континуальність, системність, об'єктивність, сталість. Властивість континуальності проявляється як повсюдність кредиту в сучасних економічних системах. Кредит як економічна категорія є системою, оскільки має велику кількість форм прояву, кожна з яких формує свою власну специфічну групу економічних відносин. Кредит як економічна категорія існує об'єктивно і його

сутнісні характеристики не змінюються від суб'єктивності їх сприйняття. Кредит як економічна категорія є сталим, оскільки змістове наповнення поняття не змінюється від конкретної форми прояву кредитних відносин.

Висновки. Поняття кредиту є дуальним і складається із розуміння кредиту як економічної категорії та як фінансової послуги. Як економічна категорія кредит представляє собою економічні відносини стосовно розподілу та перерозподілу доданої вартості між економічними суб'єктами у часі на засадах зворотності та строковості та має властивості об'єктивності, системності, сталості, континуальності. Як фінансова послуга кредит має властивості елементарності, волатильності, дискретності та суб'єктивно-об'єктивності та ґрунтується на принципах забезпеченості; зворотності; строковості; цільового використання; платності. Кредит як фінансову послугу можна визначити наступним чином: «Кредит – це фінансова послуга, що полягає у передачі у тимчасове користування капіталу у грошовій, грошово-натуральній, натуральній формі на умовах зворотності та строковості». Саме розуміння кредиту як фінансової послуги формує теоретичні засади функціонування механізму банківського кредитування, оскільки банки є основним суб'єктом, що приймають чи/та надають цю послугу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова М. А. Финансы и кредит: Учеб. пособ. [Текст] / М. А. Абрамова, Л. С. Александрова. – М.: Юриспруденция, 2003. – 448 с.
2. Воронин В. П. Деньги, кредит, банки: Учеб. пособ. [Текст] / В. П. Воронин, С. П. Федосова. – М.: Юрайт-Издат, 2002. – 269 с.
3. Демківський А. В. Гроші та кредит / А. В. Лемківський. – К.: Дакор: Вира-Р, 2003. – 528 с.
4. Денисенко М. П. Грошово-кредитна діяльність банків: Навч. посіб. [Текст] / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 339 с.

5. Лагутін В. Д. Кредитування: Теорія і практика: Навч. посібник. – 2-е вид. стереот. / В. Д. Лагутін. – К.: Знання, 2001. – 216 с.
6. Маслова С. О. Ринок фінансових послуг: Навч. посіб. [Текст] / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.
7. Моисеев С. Р. Денежно-кредитный энциклопедический словарь [Текст] / С. Р. Моисеев. – М.: Дело и Сервис, 2006. – 384 с.
8. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник [Текст] / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. – К.: КНЕУ, 2008. – 744 с.
9. Современный экономический словарь [Текст] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 512 с.
10. Фінансова енциклопедія [Текст] / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.]; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
11. Фінансовий словник-довідник [Текст] / М. Я. Демяненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скупий. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.